

Федорова М.А., Дудік Г.П., Федорова Л.Ю. Філософські засади проблеми виховання моральних цінностей майбутнього вчителя. *Особистісно-професійний розвиток майбутнього вчителя: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції*. Вінниця: «Твори», 2020. С. 203-207.

**ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ
МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ**

Федорова Марія Анатоліївна

кандидат педагогічних наук, доцент

Житомирський державний університет імені Івана Франка

Дудік Ганна Павлівна

директор Житомирського екологічного ліцею № 24

Федорова Лідія Юріївна

вчитель англійської мови Житомирського екологічного ліцею № 24

Анотація. У статті представлено результати аналізу сутності понять «цінності», «моральні цінності» в науковій літературі. Виділено основні характеристики моральних цінностей, такі як: спрямованість на іншу людину, загальнозначимість і необхідність, відсутність інституціонального статусу, задоволення духовних потреб людей.

Ключові слова: цінності, класифікація цінностей, моральні цінності, ціннісне ставлення, етична оцінка.

**PHILOSOPHICAL FUNDAMENTALS OF EDUCATION
OF MORAL VALUES OF THE FUTURE TEACHER**

Mariia Fedorova

Fedorova Mariia

PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor

Zhytomyr Ivan Franko State University

Hanna Dudik

Principal of Zhytomyr Ecological Lyceum №24

Lidiia Fedorova

***Abstract.** The analysis of the essence of concepts "values", "moral values" in the scientific literature is presented in the article. The main characteristics of moral values such as focus on another person, general significance and necessity, lack of institutional status, fulfillment of spiritual needs of others are highlighted.*

***Key words:** values, classification of values, moral values, value attitude, ethical evaluation.*

Актуальність проблеми. У філософських працях другої половини ХХ – початку ХХІ століття (С.Анісімов, А.Бойко, Г.Вижлецов, О.Дробницький, М.Каган, В.Тугарінов) домінує думка про необхідність формування у сучасної молоді духовної культури, яка, на відміну від культури споживання, сприятиме консолідації суспільства та конструктивному розв'язанню соціальних конфліктів. Актуалізація проблеми виховання духовності, вищих цінностей спричинює потребу в педагогічних кадрах, які здатні розв'язати відповідні завдання в умовах існування різних систем цінностей, різних концепцій виховання дітей та молоді, суперечливого інформаційного простору.

Сьогодні спостерігається невідповідність між визнанням майбутніми вчителями необхідності і значущості духовного виховання дітей, залучення їх до системи моральних цінностей і несформованістю у них відповідної компетентності для здійснення такого виду діяльності. Організація процесу виховання моральних цінностей потребує усвідомлення майбутніми учителями філософських засад цієї проблеми.

Метою статті є аналіз поняття «моральні цінності» у вітчизняній філософії другої половини ХХ – початку ХХІ століття.

Виклад основного матеріалу. У сучасній вітчизняній філософії поняття «цінності» найчастіше розглядається з позицій суб'єкт-об'єктного підходу, згідно з яким природа цінностей заходиться у відносинах між суб'єктом і об'єктом (С.Анісімов, Г.Вижлецов, О.Дробницький, М.Каган, О.Родіонов та ін.).

С.Анісімов, А.Здравомислов, М.Каган, В.Сагатовський, В.Тугарінов, Л.Юлдашев під цінностями розуміють те, що має значення для суб'єкта, обирається ним як бажане, а їх розвиток пов'язують з формуванням потреб та інтересів особистості. Так, С.Анісімов визначає цінності як «позитивне значення об'єкта для людини з точки зору того, наскільки він може задовольнити потребу, що виникла в його життєдіяльності». Подібний підхід спостерігаємо і у В.Тугарінова, де цінності розуміються як «предмети, явища і їх властивості, які потрібні (необхідні, корисні, приємні) членам певного суспільства або класу, або окремої особи в якості засобів задоволення їх потреб та інтересів, а також ідеї і спонукання в якості норми, мети або ідеалу» [4, с.18]. М.Каган доводить, що цінність, як значення об'єкта для суб'єкта, виступає як диспозиційне відношення між об'єктом (носієм цінності) та суб'єктом – носієм соціальних і культурних якостей. Через це будь-який матеріальний або духовний об'єкт може бути лише носієм цінності, але не цінністю [3, с. 52-62].

О.Дробницький підкреслює, що у цінностях виражено нормативно-оцінні ставлення людини до дійсності, що узагальнюються в ідеалах, знаннях про норми поведінки, принципах існування суспільства, критеріях оцінки. Д.П'янзін доводить, що цінності являють собою діалектичне поєднання загально-абстрактного (смислу) і конкретно-персонального (значення): смисл цінності зумовлюється родовим життям людей, а значення – його особистим проживанням. Доповнюючи його, Д.Герасимов доводить, що цінність є предметом переживання, а смисл – предметом мислення, обидві ці здатності поєднуються в свідомості. Без цінностей або без смислів свідомість є одномірною [1].

У структурі цінностей В.Тугарінов виділяє 2 рівні: базовий рівень (включає матеріальні та духовні потреби особистості; інтереси, що визначають засоби задоволення потреб; цілі, які містять мислений образ цінностей), вищий рівень (включає систему уявлень і знань про цінність або нецінність певних явищ, етичну оцінку, практику) [4, с. 26-28].

С.Анісімов, М.Каган пропонують розглядати цінність у поєднанні з ціннісним ставленням та етичною оцінкою. Ціннісне ставлення допомагає визначити значимість і смисл об'єкта для суб'єкта (тобто його цінність); оцінка ж дозволяє перевести результати ставлення в емоційно-інтелектуальну площину. Важливим є те, що при здійсненні етичної оцінки необхідно враховувати імпульси, мотиви, що зумовили здійснення вчинку [3, с. 111].

У науковій літературі виділяються 3 основні форми існування цінностей: ідеали, вироблені суспільною свідомістю; витвори матеріальної і духовної культури та вчинки людей, у яких втілюються ідеали; особистісні цінності, які формуються внаслідок інтеріоризації цінностей суспільства і відображають зв'язок між культурою суспільства і культурою окремої особистості [5].

У філософській літературі представлено багато класифікацій цінностей. Ми підтримуємо класифікацію, запропоновану О.Дробницьким. В залежності від форми існування, науковець виділяє предметні цінності та цінності свідомості, що включають соціальні і моральні цінності. Соціальні цінності втілюються у вчинках людини, визначаються потребами суспільства у здійсненні певних дій і є безперечною і необхідною умовою його існування. Моральні цінності є вторинними, похідними від соціальних і вичерпуються сферою дії соціальних законів [2, с. 44]. Отже, моральні цінності є похідними від цінностей соціальних, вони задовольняють духовні потреби людини і наряду з пізнавальними, релігійними, естетичними цінностями є складовою духовних цінностей. До базових моральних цінностей відносять справедливість, людяність, відповідальність, чесність, гідність тощо.

Моральні цінності М.Каган відносить до цінностей індивідуального суб'єкта, що характеризують його свідомість і самосвідомість. Вони передбачають утвердження цінності людини і забезпечують єдність суспільства і людства загалом. Моральним цінностям властиві такі характеристики: мають соціально-психологічний характер, тобто визначаються не вітальними, а соціокультурними потребами людини; властиві лише людині, носієм їх є духовна спрямованість поведінки, яка підлягає етичній оцінці; моральні

цінності (добро, справедливість, безкорисність, альтруїзм) мають емоційну основу і виявляються у поведінці, спрямованій на іншу людину; функціонують на 2 рівнях – міжособистісному та особистісно-колективному. М.Каган підкреслює, що етичній оцінці підлягає не вчинок, а імпульси, мотиви, що зумовили його здійснення. Утвердженню моральності сприяє багаторазове здійснення самостійного морального вибору, здатність покладатися на себе і відповідати за свої вчинки, що призводить до формування певних потреб, а ціннісним «інструментом» моральної свідомості є совість, як внутрішня спонука до моральної дії [3, с. 111].

В.Тугарінов відзначає, що моральні цінності виявляються в духовній діяльності, змістом якої є «виробництво» ідей в різних їх формах». Основним критерієм функціонування духовних цінностей може бути суспільний прогрес і прогрес особистості [4, с. 36-48]. В.Ільїн виділяє й інші ознаки духовної діяльності: всезагальність, не розрахована на безпосереднє визнання і на кінцевий ефект, є самоціллю, тобто важливими є і процес, і людина-творець.

О. Дробницький виділяє такі особливості моральних цінностей: визначаються тільки через «повинне»; вони є суб'єктивними і об'єктивними одночасно; стосовно них діє закон «протівідносності» («чим вище оцінюється достоїнство певного вчинку, тим рідше він здійснюється»); співвідношення між протилежними цінностями має певну межу, за якою логіка ціннісних уявлень перестає діяти. Взаємодія між суб'єктом і предметом оцінки відбувається таким чином: моральна оцінка поєднуючись з моральними поняттями викликає відповідні вчинки. Таким чином «ідеї добра, справедливості, прекрасного переходять в дію, а потім в дійсність».

О.Родіонов відзначає, що моральні цінності у системі цінностей відіграють синтезуючу, інтегруючу роль, вони виступають аспектом, «зрізом» економічних, політичних, професійних та інших видів соціальних відносин і діяльності. Вчений виділяє основні характеристики моральних цінностей: є найдавнішим регулятором соціального життя людей; не мають інституціонального статусу, формуються у практиці моральної поведінки;

предметом моральних цінностей є суб'єкт-об'єктні відносини, в яких виявляється значення об'єкта для когось; містяться у суспільній свідомості (а не у законах, нормативно-правових актах), підтримуються або засуджуються суспільною думкою або суб'єктом моральної діяльності; задовольняють духовні потреби людини. Оскільки моральні цінності не є загальноприйнятими і загальновизнаними, через це потребують фіксації у корелятивних імперативних формулюваннях, які є універсальними і адресовані до кожного (Р.Апресян).

Висновки. «Цінність» використовується як поняття, з допомогою якого характеризується соціально-історичне, культурне значення (смысл) певних об'єктів, явищ дійсності для людини, групи людей, суспільства в цілому. Найвищими вважаються духовні цінності, які включають цінності пізнавальні, моральні, естетичні, релігійні, критеріями яких є істина, добро, краса. Визначальною характеристикою моральних цінностей є те, що вони забезпечують єдність суспільства і виявляються у поведінці, спрямованій на іншу людину. Вони передбачають відмову від егоцентричної орієнтації життя, що виявляється не лише в цілях, а й засобах їх досягнення. Інші характеристики моральних цінностей: загальнозначимість і необхідність (повинність); не мають інституціонального статусу, тобто в суспільстві немає осіб, корпорацій, які можуть виступати від імені моралі (А.Гусейнов); містяться у суспільній свідомості; задовольняють духовні потреби людей (О.Родіонов). Формою виявлення моральних цінностей є ідеї, ідеали, норми, принципи оцінки людської поведінки та реальні зразки моралі (А.Гусейнов).

Література

1. Герасимов Д.Н. Соотношение ценности и смысла : гносеологический аспект: автореферат дис. ... кандидата философских наук : 09.00.01 / Герасимов Дмитрий Николаевич; [Место защиты: Башкир. гос. ун-т], Уфа, 2011, 18 с.
2. Дробницкий О.Г. Мир оживших предметов. Проблема ценности и марксистская философия / О.Г.Дробницкий. – М.: Политиздат, 1967. – 351 с.
3. Каган М.С. Философская теория ценности/ М.С. Каган. – СПб.: ТОО ТК Петрополис», 1997. - 205 с.

4. Тугаринов В.П. Теория ценностей в марксизме / В.П.Тугаринов. – Л.: Изд-во Ленинградского университета, 1968. – 124с.

5. Fedorova M. Theoretical basis of formation and function of moral values of the personality in scientific literature / M.Fedorova // Modern Science. № 2, 2016. – P. 81-87.